

УДК 377.1+331.446

*Лариса Волошко, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичного виховання, спорту та здоров'я людини Полтавського
національного технічного університету імені Юрія Кондратюка*

ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

У статті висвітлено наукові підходи до визначення сутності суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі професійної діяльності фахівців з фізичної та соціальної реабілітації. Визначено спільні риси професійної діяльності фахівців з фізичної та соціальної реабілітації, яка ґрунтується на засадах філософії реабілітації. Обґрунтовано особливе значення, виявлені змістовні компоненти та параметри суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі професійної діяльності фахівців з фізичної та соціальної реабілітації.

***Ключові слова:** фахівці з фізичної реабілітації, фахівці з соціальної реабілітації, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, суб'єкт-суб'єктні відносини, соціономічні професії.*

Літ. 5.

*Лариса Волошко, кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры физического воспитания, спорта и здоровья человека Полтавского
национального технического университета имени Юрия Кондратюка*

ОСОБЕННОСТИ СУБЪЕКТ-СУБЪЕКТНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ФИЗИЧЕСКОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ РЕАБИЛИТАЦИИ

В статье освещены научные подходы к определению сущности субъект-субъектного взаимодействия в системе профессиональной деятельности специалистов социономических профессий. Раскрыты общие черты профессиональной деятельности специалистов по физической и социальной реабилитации, которая основывается на

философии реабилитации. Обосновано особое значение, определены содержательные компоненты и параметры субъект-субъектного взаимодействия в системе профессиональной деятельности специалистов по физической и социальной реабилитации.

***Ключевые слова:** специалисты по физической реабилитации, социальные работники, субъект-субъектное взаимодействие, субъект-субъектные отношения, социэкономические профессии.*

*Larisa Voloshko, Ph. D. (Pedagogic), Associate Professor,
Associate Professor of physical education, sport and human health department, Poltava
National Technical Yuri Kondratyuk University*

THE FEATURES OF SUBJECT-TO-SUBJECT INTERACTION IN THE PROFESSIONAL WORK OF EXPERTS IN PHYSICAL AND SOCIAL REHABILITATION

The scientific approaches to defining of the essence of the subject-to-subject interaction in the system of professional activity of the experts of socioeconomic professions are covered in article. The general features of expert' professional work in physical and social rehabilitation, which is based on the philosophy of rehabilitation, were disclosed. The substantial components and parameters of subject-to-subject interaction in the system of experts' professional work in physical and social rehabilitation and its importance were identified in the article.

***Keywords:** specialists in physical rehabilitation, social workers, subject-to-subject interaction, subject-to-subject relationship, socioeconomic profession.*

Постановка проблеми. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія для фахівців соціономічних професій має особливе значення, враховуючи, що їхня професійна діяльність передбачає особливий тип взаємодії – «допомагаючу поведінку». К. Роджерс «допомагаючими» називає такі відносини, в яких одна зі сторін має намір сприяти іншій в особистісному зростанні, розвитку, кращій життєдіяльності [3]. Прикладом таких професій є фахівці з фізичної та соціальної реабілітації, об'єктом діяльності яких є людина, що звернулася за допомогою.

Професії фахівця з фізичної реабілітації та соціального працівника відноситься до гуманітарного типу трудової діяльності, ефективність якої забезпечується особливим типом взаємодії спеціаліста та його клієнта / пацієнта. Актуальність дослідження зумовлена затребуваністю педагогічного знання про суб'єкт-суб'єктну взаємодію в мінливій, складній системі реабілітаційних послуг, спрямовану на всебічну допомогу хворим, інвалідам для досягнення ними максимально можливої фізичної, соціальної, психічної, професійної та економічної повноцінності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема суб'єкт-суб'єктної взаємодії для фахівців соціономічних професій стає все більш важливою і нагальною для вітчизняної психолого-педагогічної практики. У літературі накопичено значний матеріал, пов'язаний з уявленнями про розвиток суб'єкт-суб'єктних відносин, проте, здебільшого він стосується учасників освітньої діяльності (викладачів і студентів, учителів та учнів).

Як зазначає А. Бойко, суб'єкт-суб'єктна взаємодія як педагогічне поняття має глибоке філософське підґрунтя [1]. Як філософська категорія взаємодія відображає процеси впливу об'єктів один на одного, їх взаємну обумовленість, породження одним об'єктом іншого, а також як форма розвитку, здійснювана в певному просторі". Трактовка поняття «взаємодія» має різні варіанти інтерпретації в педагогіці: взаємодія як спілкування, діяльність і відносини. В гуманістичній педагогіці взаємодія, побудована на суб'єкт-суб'єктних відносинах, називається педагогічною. У соціології різновидом соціальної взаємодії є суб'єкт-суб'єктні відносини.

Теоретичну основу дослідження суб'єкт-суб'єктної взаємодії складають: психологічні концепції спілкування (К. О. Абульханова-Славська, О.О. Бодальов та ін.), положення про єдність свідомості і діяльності (Г. С. Костюк, О. М. Леонт'єв, С. Д. Максименко та ін.), психологічні теорії самоактуалізації (А. Маслоу), особистісноцентрованої психотерапії (К. Роджерс).

Констатуємо, що в теорії та методиці професійної освіти проблема суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі професійної діяльності майбутніх фахівців з фізичної та соціальної реабілітації ще не була предметом окремого вивчення та не знайшла достатнього вирішення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення специфіки суб'єкт-суб'єктної взаємодії між фахівцями з фізичної та соціальної реабілітації та їх клієнтами (споживачами реабілітаційних послуг). Для досягнення поставленої мети необхідно, по-перше, уточнити зміст поняття суб'єкт-суб'єктної взаємодії; по-друге, визначити компоненти, виявити параметри оптимальної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, по-третє, охарактеризувати особливості такої взаємодії в сфері фізичної та соціальної реабілітації.

Виклад основного матеріалу. Соціальна робота та фізична реабілітація як види професійної діяльності вимагають від спеціалістів сформованих професійних компетенцій та особистісних якостей, без яких результат процесу реабілітації буде незадовільним. Будь-яка реабілітація за своєю суттю є процесом соціальним, в якому команда фахівців та сім'я є головними суб'єктами, що забезпечують цей процес. Основною задачею для них є віднаходження шляхів повернення людини із обмеженим функціонуванням в соціум, до участі у суспільному житті.

Професійна діяльність фахівців з фізичної та соціальної реабілітації здійснюється на засадах філософії реабілітації, яка базується на повазі до особи, забезпеченні їй повного спектру можливостей, незважаючи на наявність будь-яких функціональних розладів або обмежень. Виконання професійних функцій фахівцями з фізичної та соціальної реабілітації пов'язано з підвищеною моральною відповідальністю за здоров'я й життя окремих людей або груп населення. Гуманітарний тип діяльності спрямований на досягнення суспільних ідеалів: добробуту, здоров'я, високої якості життя особистості.

Професійну діяльність фахівців соціономічних професій ми характеризуємо як діяльність, в ході якої професійні компетенції усвідомлено використовуються фахівцями при безпосередній взаємодії з людиною, що звернулася за допомогою, з метою надання фізичної, соціальної, психологічної допомоги для поліпшення якості її життєдіяльності. Фахівці з фізичної реабілітації та соціальні працівники є соціальними агентами, які керуються гуманістичними й антропоцентричним принципами для досягнення головної мети реабілітації – соціальної інтеграції особистості в соціум.

Соціальна та фізична реабілітація, з одного боку, – це процес надання різним категоріям населення соціально-реабілітаційних послуг, з іншого – один із регуляторів соціального життя в країні; усталена технологія оптимізації відносин між людиною, яка потребує допомоги, та державою. Отже, соціальний працівник і фахівець з фізичної реабілітації виконують спільне соціальне замовлення суспільства – покращення якості життя людей, які мають відхилення у стані здоров'я.

Ці дві професії мають спільні психологічні та соціальні риси: домінуюча цінність – здоров'я людини, готовність до комунікативної діяльності, моральність, індивідуалізований стиль взаємодії з пацієнтом, здатність створювати терапевтичний клімат, установлюючи атмосферу взаємної довіри, враховуючи очікування пацієнта. Більшість дослідників проблеми ефективної професійної діяльності фахівців соціономічних професій звертають увагу на наявність певних спеціальних здібностей до даного виду діяльності. До таких здібностей відносяться: позитивне сприйняття світу; альтруїстична спрямованість; бажання працювати з людьми та для людей; вміння слухати та чути співрозмовника; вміння знайомитися та спілкуватися з новими людьми; схильність організовувати діяльність інших людей та ін. [4].

Поділяючи думку А. М. Герцика [2], ми розглядаємо фізичну та соціальну реабілітацію як відкриті, соціальні системи, що включають такі

підсистеми: суб'єкти (фахівець – клієнт / пацієнт), мета, процес, результат реабілітації. Досліджувані соціальні системи належать до мегасистем: охорони здоров'я та соціального обслуговування.

Під суб'єктом ми розуміємо активну, цілісну, цілеспрямовану особистість, яка виступає ініціатором та /або організатором соціальних відносин і діяльності у загальному реабілітаційному процесі. Системоутворюючою категорією, що визначає цільову спрямованість професійної діяльності фахівців соціономічних професій, є суб'єкт-суб'єктна взаємодія.

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія – це процес спільної, узгодженої, конструктивної взаємодії суб'єктів діяльності, направленої на досягнення цілей реабілітації. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія у професійній діяльності фахівців з фізичної та соціальної реабілітації передбачає особливі відносини, при яких сторони взаємодії та спілкування сприймають один одного як рівноправні партнери. Таке рівноправне сприйняття зовсім не означає схожості та однаковості думок, але дозволяє кожному мати свою думку та відстоювати її в діалозі. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія характеризується співпрацею, партнерськими відносинами та рефлексивним типом діяльності заради комплексного відновлення здоров'я та соціальної адаптації людини, яка звернулася за допомогою.

Суб'єкт-суб'єктна взаємодію в процесі реабілітації можна аналізувати: в широкому розумінні – як приватний або публічний, довготривалий або короткочасний, вербальний або невербальний особистий контакт двох і більше людей, що призводить до взаємних змін в їхній поведінці або установках; у вузькому розумінні – як систему взаємозумовлених індивідуальних дій, що пов'язані причинною залежністю, при якій поведінка кожного з учасників виступає одночасно й стимулом, і реакцією на поведінку інших [4, 5].

У структурі суб'єкт-суб'єктної взаємодії доцільно виділити такі компоненти: 1) професійний (реалізація фахівцем знань, умінь і навичок);

2) комунікативний (обмін значущою інформацією між суб'єктами з метою організації ефективного процесу реабілітації); 3) емоційно-ціннісний (гуманістичні цінності, емпатія, схильність до психологічної підтримки); 4) екопсихологічний (здатність до особистої перцепції, допомагаючої поведінки); 5) здоров'язберігаючий (вміння дотримуватися та навчати іншого здорового способу життя).

Зазначимо особливе значення емоційно-ціннісного компонента в структурі суб'єкт-суб'єктної взаємодії фахівців з фізичної та соціальної реабілітації. Відносини з клієнтами складні та характеризуються некласифікованими, невимірюваними явищами, такими як: співчуття, особиста залученість, людяність. Отже, наявність емоційного ставлення є важливою умовою ефективності даної професійної діяльності; успішно здійснювати професійну діяльність у «допомагаючих професіях» без співчуття до людини, яка звернулася за допомогою, неможливо.

Головними параметрами суб'єкт-суб'єктної взаємодії фахівців з фізичної реабілітації та соціальної роботи є: 1) мотиваційна готовність суб'єктів до процесу взаємодії; 2) активність суб'єктів: фізична (психомоторна); психічна (перцептивна, інтелектуальна, афективна); поведінкова (вербальна та невербальна); 3) психологічний контакт, вплив один на одного на підставі емоційної, поведінкової узгодженості; 4) взаємозв'язок суб'єктів у процесі реабілітації; 5) взаємозалежність впливів й очікуваних реакцій суб'єктів, що проявляється у конкретних діях та впливає на ефективність процесу реабілітації.

Гуманістичний підхід до реабілітаційного процесу означає перехід: від відносин «фізичний реабілітолог – хвороба /соціальний працівник – соціальна проблема» до відносин «реабілітолог – пацієнт / соціальний працівник – клієнт», від роботи в системі «суб'єкт – об'єкт» до роботи в системі «суб'єкт – суб'єкт», тобто від одностороннього процесу взаємодії до двостороннього.

Процес розвитку суб'єкт-суб'єктних відносин у процесі професійної діяльності проходить в три етапи: усвідомлення власної суб'єктності; прийняття суб'єктності іншого; співтворчості, на якій здійснюється перехід від суб'єктно-відчужених до суб'єкт-суб'єктних відносин на основі емоційно-комфортного спілкування, спільної діяльності [3]. Допомагаючі дії з боку фахівців спрямовані на активізацію становлення суб'єктності іншої людини, водночас, виступають засобом особистісного саморозвитку спеціалістів.

Висновки. Таким чином, суб'єкт-суб'єктна взаємодія – це особлива форма соціальної комунікації, яка детермінує успіх професійної діяльності фахівців з фізичної реабілітації та соціальних працівників. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія одночасно виступає провідною умовою успішної реалізації процесу соціальної та фізичної реабілітації.

Перспективи подальших розвідок ми пов'язуємо з розробкою форм і методів організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії студентів, які опановують соціономічний профіль майбутньої професійної діяльності.

1. Бойко А. Суб'єкт-суб'єктні відносини у педагогічному процесі загальноосвітньої і вищої школи / А. Бойко // Педагогічні науки. – 2012. – № 54. – С. 5–14.
2. Герцик А. М. Взаємодія лікаря та фахівця з фізичної реабілітації при порушеннях діяльності опорно-рухового апарату / А. М. Герцик // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2016. – № 4. – С. 32–36.
3. Гришина Н. В. Помогающие отношения: профессиональные и экзистенциальные проблемы // Психологические проблемы самореализации личности / под ред. А. А. Крылова, Л. А. Коростылевой. – СПб., 1997.
4. Линник Е. О. Суцностная характеристика понятия «субъект-субъектное взаимодействие»: психолого-педагогический аспект / Е. О. Линник // Инновационные образовательные технологии. – 2013. – № 4 (36). – С. 48-54.
5. Седацева С. Л. (2014) Характеристика дефініції «взаємодія» [електронний ресурс]. – Режим доступу : journals.hnpu.edu.ua/ojs/psycho/article/view/1826/193

References

1. Boiko A. (2012). *Subiekt-subiektni vidnosyny u pedahohichnomu protsesi zahalnoosvitnoi i vyshchoi shkoly. [Subject-to-subject interaction in the pedagogical process of general and higher school]. Pedahohichni nauky. Sumy. Vol. 54, pp. 5–14 [in Ukrainian].*
2. Hertsyk A. M. (2016). *Vzaiemodiia likaria ta fakhivtsia z fizychnoi reabilitatsii pry porushenniakh diialnosti oporno-rukhevoho aparatu. [Co-operation of doctor and specialist is on a physical rehabilitation at violations of activity of locomotorium]. Slobozhanskyi naukovo-sportyvnyi visnyk. Kharkiv. Vol. 4, pp. 32–36 [in Ukrainian].*
3. Grishina N. V., Krylova A.A., Korostyilevoy L. A. (1997). *Pomogayuschie otnosheniya: professionalnyie i ekzistentsialnyie problemy. [Helping relations: professional and existential problems]. Psihologicheskie problemyi samorealizatsii lichnosti. S.Petersburg. [in Russian].*
4. Linnik E. O. (2013). *Suschnostnaya harakteristika ponyatiya «sub'ekt-sub'ektnoe vzaimodeystvie»: psihologo-pedagogicheskii aspekt Innovatsionnyie obrazovatelnyie tehnologii [Essence description of concept "subject-to-subject interaction " : psychological and pedagogical aspect]. Minsk. Vol. 4 (36), pp. 48-54. [in Russian].*
5. Cedashcheva S. L. (2014). *Kharakterystyka definitsii vzaiemodiia. [Description of definition "co-operation"]. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu journals: hnpu.edu.ua/ojs/psycho/article/view/1826/193 [in Ukrainian].*